



TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

İktisat ve Sosyoloji İlişkisini "Piyasa" Üzerinden Değerlendirmek: Güncel Bir Okuma

The Assessment of Economics and Sociology on the Basis of "Market": A Contemporary Review

EMRAH YILDIZ

Arş. Gör. Dr.,
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
e.yildiz@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1597-6669

Cilt / Issue: 8(1), 27-48
Geliş Tarihi: 14.09.2020
Kabul Tarihi: 26.10.2020
Online Basım: 11.11.2020

Atf: Yıldız, E. (2020). İktisat ve sosyoloji ilişkisini "Piyasa" üzerinden değerlendirmek: güncel bir okuma. *Tesam Akademi Dergisi*, 8(1), 27-48. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.824437>.

Öz

İktisadın piyasanın sosyal yönünü görmezden gelmesi, onun sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla iş birliği kurmasını engellemektedir. İktisat düşüncesinde sosyal yanına vurgu yapılmayıp, alıcı ve satıcıların bir araya geldiği ama toplumdaki soyutlanmış olan piyasa tasavvuru, sosyolojik muhayyilede yerini eylemin ve haliyle toplumsallaşmanın başladığı somut bir alana bırakır. Sosyolojinin piyasaya yorumu, bir ekonomizm eleştirisinin ötesinde, ekonomi sosyolojisinin doğmasına neden olmuştur. En yalın anlamıyla iktisadi olgulara sosyolojik yaklaşım anlamına gelen ekonomi sosyolojisi, sosyoloji tarihi boyunca iki kez yükseliş trendi yakalamıştır. Ekonomi sosyolojinin yükseliş trendleri incelediğinde, her iki dönemde de sosyolojinin piyasaya ve iktisadi olgulara olan ilgisinin arttığı rahatlıkla görülebilir. Piyasa mefhumunun iktisat ve sosyoloji içindeki serüveni, bir yönüyle iki bilim arasındaki ilişkinin seyri hakkında da fikir vermektedir. Bu çalışmada ilk olarak klasik ve neoklasik iktisatçıların ellerinde yolculuğuna toplumsuz olarak başlayan piyasanın, hangi tartışmalar ışığında, önce klasik sosyologların, ardından ise çağdaş sosyoloji yorumlarının etkisiyle toplumsal sistemin bir parçası haline geldiği tartışmaya açılacaktır. Bu yönüyle çalışma, sosyolojisinin piyasayı toplumla buluşturma çabısından hareketle, iktisat ve sosyolojinin değişen bilimsel sınırlarını ve ekonomi sosyolojinin tarihsel yolculuğunu da aktaracaktır.

Anahtar Kelimeler: Piyasa, Neoklasik Ekonomi, Sosyoloji, Ekonomi Sosyolojisi

Abstract

The nonchalant attitude of economics to the social function of the market

has been an obstacle in building an intellectual bridge between economics and sociology. Even though classical economics had paid a little attention to the market, it never considered the market as a social structure. Neoclassical economics boiled the market down to an abstract field in which an individual behavior was predictable as an individual was assumed as rational and had perfect information in a transaction. During the late 19th century, sociologists criticized neoclassical assumptions of the market on the ground that the market plays a constitutional role in social action. The close attention of classical sociologists to the market provided a favorable ground for the birth of economic sociology. Economic sociology peaked twice in the history of sociology while sociology had a close interest in the market. In this study, I will pursue the question of why economics has not seen the market as a social structure, although sociology stresses the social dimension of the market.

Keywords: Market, Neoclassical Economics, Sociology, Economic Sociology

Extended Abstract

The social function of the market has been one of the most controversial issues between economics and sociology. As sociology perceives markets as a social structure, economics presumes it as an abstract field in which exchange occurring. Even though classical economists paid a little attention to the social function of markets, neoclassical economics has tended to neglect its social function. In the neoclassical assumption of the market, the individual is assumed as having perfect information and atomistic and individual behavior can be explained through mathematical models. Thus, neoclassical economists boil down market to an abstract field isolating itself from society.

The classical sociologists had paid close attention to the economic phenomena, they criticized the neoclassical assumption of rationality to explain the question of why and how modern capitalism rose in the Western World instead in the rest of the world. Their aspiration of construing the rise of the West build a bridge between economics and sociology. Thus, the early works of sociological tradition became also the classical roots of economic sociology. During the 19th century, the classical sociologists struggled with injecting a social doze to economics. From the view of classical sociologists, the market, unlike economists' view, was presumed as a social structure in which social action occurred through an exchange. In this sense, exchange in sociological imagination connotes a sense of sociality, it differs from

the meaning of the economic transaction.

Following the years of WWII, economics expanded its dominance over social sciences. During the years, neoclassical economics furthered mathematical models to explain the economic behavior, much less to pay interest in the social function of the market. With the rise of neoclassical economics, economists applied mathematical models to social phenomena. Amid the 1950s, some economists criticized the neoclassical economics on the grounds that the assumption of perfect information could never exist in the real world. To remedy the deficiency, they concentrated on transaction cost which emphasized that actors cannot calculate the problem of trust in transactions. Even though the dissident group emerged in economists, they never proposed an alternative to neoclassical economics. Contrarily, they expanded the domain of economics over social sciences by implementing microeconomic theory on the social phenomena and it peaked during the 1970s with the works of Gary Becker.

Paradoxically, the expanding domains of neoclassical economics invited sociologists to examine the economic phenomena in the late 1970s. In these years, sociologists were involved in the market inspired by the economic modelling of neoclassical economics. They applied network analysis on firm behavior and labor market to clarify the problem of how information spread in the market. With the reviving interest of sociology in the market, economic sociology has reborn in the late 1970s. Mark Granovetter, the leading figure of contemporary economic sociology, calls the new trend as new economic sociology.

Scholars involving in new economic sociology have dedicated their works to confute the neoclassical assumptions. Following the classical sociologists, they brought culture and power struggle back in the sociological agenda. In the rebirth of economic sociology, Harrison White and his colleagues drew attention to the spreading of the information in the market by applying network analysis. Their works show that the assumption of perfect information is not realistic in the world because individuals get information through social networks.

During the 1990s, sociologist embarked upon explaining the limits of rationality. For this purpose, they pursued the question of why/how formal and informal institutions shape rationality. While neoclassical economics asserts that rationality is omnipresent, sociologists illustrate that formal and informal institutions formed rationality, that is, rationality varies among societies. In this sense, it can be asserted that

sociologists tackle the market both as a social and cultural structure in which an actor's rationality depends heavily on the social context. In this context, it can be alleged that new economic sociology has injected a social doze into the neoclassical assumption of the market.

As it is seen that economic sociology has peaked twice in the history of sociology. Both the classical works and contemporary economic sociology raised against the assumption of economics. For sociologists, the market, as a social structure, is not an abstract field, contrarily it is the field in which social action occurs. Economics, on the other hand, has neglected the social function of the market, it has assumed that market and actors are given and omnipresent. The dichotomy is that sociology has paid much more attention to the market than economics. As the unrealistic view of the market invited sociologists to show interest in the economic phenomena, it also provides a favorable condition to build an intellectual bridge between economics and sociology.

Giriş

Piyasa, toplumsal hayatın merkezinde yer almasına rağmen ne iktisadın ne de sosyolojinin uzun bir dönem boyunca ilgi alanına girebilmiştir. Sosyal bilimlerin yazının bu sahipsiz kavramının, sosyal bilimlerinin pek çok alanına ev sahipliği yapabilecek kadar cömert tartışma konularına sahip olsa bile, son yıllara değin disiplinler arası çalışmalara ev sahipliği yaptığını söylemek oldukça güçtür. Sosyolojinin kuruluş yıllarında, ilk sosyologların iktisadi olgulara karşı besledikleri yoğun ilgiden nasibini alan piyasa, yine sosyolojinin iktisat karşısında kendi sınırlarına çekilmesine bağlı olarak, daha çok iktisadın alanı olarak kalmıştır. Hal böyle olunca piyasanın toplumsal yönü geri plana itilmiştir.

Piyasanın sosyal bilimlerdeki serüveni, iktisadın sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla kurduğu ilişki içinde şekillenir. İktisat ve sosyoloji arasındaki bilimsel sınırların yakınlığı, sosyolojinin kuruluş döneminde piyasa; sosyolojinin kurucu isimlerinin yoğun ilgisine maruz kalmıştır. Buna karşın sosyolojinin iktisat karşısında kendi sınırlarına çekildiği savaş sonrası dönemde piyasa, iktisadın kendi özel alanı olarak benimsenmiştir. Kaldı ki, bu alanın sınırları 1980'li yıllara değin genişlemiş ve nihayet ekonomi sosyolojisinin yeniden canlanmasıyla piyasa her iki bilim için buluşma noktası olmuştur.

Sosyolojinin kuruluş döneminde, ilk sosyologların modern kapitalizmi anlama gayretleri, onları piyasa mefhumuna ilgi duymaya sevk etmişti. Marx piyasalara emek ve mübadele açısından yaklaşarak klasik iktisadın çelişkilerini göstermeye çalışırken; Durkheim ve Weber piyasayı toplumsal bir zemine oturtma gayreti göstermiştir. Her iki düşünür de piyasa mekanizmasının toplumsal sonuçlarına odaklanmıştır. Durkheim, klasik iktisadın Smith'in özdeyişinde cisimleşen mekanizması görünmez eli ehlileştiren bir yaklaşımı, toplumsal dayanışmayı öne çıkarırken; Weber ise piyasadaki mübadelenin toplumsal eylem üzerindeki kuruculuğuna odaklanmıştır. Klasik sosyolojinin iktisadi olgulara olan ilgisi ekonomi sosyolojisinin klasik eserlerinde piyasaya oldukça geniş bir yer açmıştır. Aynı zamanda ekonomi sosyolojisinin klasik kökenlerini de oluşturan bu isimlerin temel gayreti piyasayı toplumsal bir zemine çekmek olmuştur.

Klasik sosyolojinin piyasaya duyduğu bu ilgi, iki savaş arası dönemde devam etmiştir. Bu yıllarda piyasa, sosyoloji ve iktisadın buluşma noktası özelliği sürdürmüş, özellikle 1929 Büyük Buhranı'nın neden olduğu yıkım nedeniyle piyasaya olan ilgi daha da artmıştır. Karl

Polanyi (1986) bu dönemde piyasanın yıkıcı yanına dikkat çekmiş ve onu çağının tanık olduğu büyük felaketlerin sorumlusu olarak görmüştür. II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda ise piyasa, sosyal bilimler yazınında kendine yer bulmakta bir hayli zorlanmıştır. 1930'ların sonundan itibaren neoklasik ekonomi düşüncesinin iktisat içinde kurduğu hakimiyet, piyasaları toplumdan ayırmış, onu soyut bir alana hapsedmiştir.

Neoklasik ekonomi düşüncesinin iktisat içinde kurduğu hakimiyet piyasa üzerine yürütülen tartışmaları iki yönde etkilemiştir. Bunlardan ilki neoklasik ekonominin matematiksel modellerinin bireyi, piyasanın temel aktörünü, soyut bir temelde ele almasıdır. Bireyin toplumsal bağlamından koparılmasıyla piyasa toplumsuz, soyut bir alan haline gelmiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde neoklasik ekonominin bu yönüne odaklanan eleştiriler, ekonomi sosyolojisinin canlanmasını sağlamıştır. Neoklasik ekonomi düşüncesinin iktisat içindeki hakimiyetinin diğer bir sonucu ise iktisadın sınırlarının sosyal bilimler üzerinde hızla genişlemesidir. İktisadın sosyal bilimler üzerinde artan nüfuzu, pek tabii olarak, sosyal bilimlerin piyasa kavramına bakışını da etkilemiştir.

Neoklasik ekonominin kurduğu hakimiyet, ilk sosyologların çabalarıyla toplumsal zemine çekilen piyasayı yine toplumsal köklerinden koparmıştır. İktisadın sosyal bilimler üzerinde kurduğu tahakküm, paradoksal şekilde, toplumsuz piyasanın toplumun bütün alanlarına yayılmasına neden olmuştur.¹ Sosyal bilimler üzerinde kurduğu tahakkümü 1970'li yıllarda en geniş sınırlarına yayan iktisat, aynı dönemde bir karşı hareketle karşılaşmış ve sosyolojinin eleştiri oklarının hedefine oturmuştur. Bu eleştiriler bir sonraki on yılda, 1980'li yıllarda ekonomi sosyolojisinin yeniden canlanmasını sağlayacaktır.² Sosyolojinin iktisadi olgulara karşı beslemeye başladığı bu ilgi piyasa üzerine çalışmaların artmasına olanak vermiş böylece piyasa toplumla buluşabilmiştir. Artık piyasa iktisadın tasavvurunda olduğu gibi soyut bir alan değil, sosyal gerçekliğin bizatihi bir yansımasıdır.

Piyasanın bu serüveni iktisadın diğer sosyal bilimlerle -özellikle sosyolojiyle- kurduğu ilişkiyi yansıtması açısından önem arz eder.

¹ 1992 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan Gary Becker'in bu çalışmaları bu iddiayı destekler niteliktedir. Becker ilk bakışta sosyolojiyle yakın ilişkiye sahip ve hatta onun araştırma konusu olarak düşünülebilecek pek çok alanda mikro ekonomik teoriyi ustalıkla uygulamıştır. Becker'in bu iddiayı destekleyen çalışmaları için bkz. Becker (1964, 1968, 1991). Becker sosyoloji üzerindeki etkisi için bkz. Coleman (1993).

² Bugün literatürde yeni ekonomi sosyolojisi olarak adlandırılan bu disiplin için bkz. Swedberg (2003).

İktisadın piyasa kavramına neden ilgisiz kaldığı, bu ilgisizliğin sosyal bilimlerin diğer alanlarına sirayet edip etmediği sorularını piyasanın serüveniyle açıklamak mümkün görünüyor. Piyasanın entelektüel serüveni bizleri bir başka noktaya daha götürüyor. İktisadi hayatın kalbi ve toplumsallaşmanın merkezi olan bu alanın çok uzun bir süre boyunca toplumsallıktan uzak olarak ele alınması iktisat dışındaki bilimlerde piyasa yazınının evrimini gözler önüne seriyor.

Bu çalışma piyasanın iktisat ve sosyoloji içindeki serüvenini ana eserlere bağlı kalarak tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada ilk olarak piyasanın neden ve nasıl toplumsal köklerinden koparıldığı ve soyut bir alana hapsedildiği sorusuna yanıt aranacaktır. Bu soru toplumsuz piyasanın iktisat ve sosyoloji arasındaki sınırların değişimini göstermesi nedeniyle de önem taşımaktadır. Çalışmanın yanıt aradığı diğer bir soru ise piyasanın yeniden toplumla buluşması üzerine odaklanmaktadır. Sosyolojinin piyasaya yönelik artan ilgisi, 1980'lerin ortalarından itibaren kabul gören bir gerçektir. Sosyolojinin, kendi sınırlarına çekilerek iktisadi olgular karşısında mesafeli bir pozisyon aldığı bir dönemin ardından, son çeyrek asırdır iktisadın sınırlarına yaklaşması piyasa üzerindeki tartışmaları da etkilemiştir. Bu sebeple sosyolojinin piyasaya ilgisini canlandıran faktörlerin neler olduğu sorusunun yanıtlanması gerekmektedir.

Bu sorular eşliğinde çalışmada izlenen yol haritasının iki amaca hizmet etmesi beklenmektedir. Bunlardan ilki ekonomi sosyolojisinin sosyologların piyasaya olan ilgisinin arttığı dönemlerde canlandığını göstermesidir. İster ekonomi sosyolojisinin klasik kökenleri ister yeni ekonomi sosyolojisi olsun, piyasa ve piyasa ilişkilerinin toplumsal sistem içindeki yeri ekonomi sosyolojisinin ajandasını belirlemiştir. Çalışmanın umulan diğer bir katkısı ise Türkçe literatürde ekonomi sosyolojisine katkı yapmasıdır. Ekonomi sosyolojisinin Türkiye'deki serüveninin 1940'lı yılların sonlarına kadar sosyolojinin Batı dünyasındaki gündemine paralellikler gösterdiği söylenebilir. Ancak ekonomi sosyolojisinin çağdaş yorumlarına Türk akademisinin aynı ilgiyi beslediğini söylemek şu aşamada iddialı olacaktır.³ Bu bağlamda çalışmanın Türkçe ekonomi sosyolojisi literatürüne bir katkı yapması beklenmektedir.

3 Ekonomi sosyolojisinin Türkiye'deki serüvenine dair kapsamlı bir çalışma için bkz. Özatalay (2011). Özatalay bu çalışmasında ekonomi sosyolojisinin klasik kökenlerine Türk akademisinde rastlanırken, yeni ekonomi sosyolojisinin benzer bir ilgi görmediğine dikkat çeker.

Toplumsuz Piyasa

Modern iktisat düşüncesinde piyasa, serüvenine Adam Smith ile başlar. Elbette tarih boyunca mübadelenin olduğu her yerde iktisadi ilişkinin ya da alışverişin nüvelerini görmek mümkündür. Ancak 18. yüzyıla değin piyasalar hiçbir zaman büyük toplumsal ve siyasal değişimleri tetikleyecek güce sahip olmamıştır. Smith, iktisada bilimsel hüviyet kazandırdığı eseri Milletlerin Zenginliği'nde piyasaya çok az değinmiştir. Zamanın ruhunu titizlikle çalışmasına nakşeden Smith, piyasayı 18. yüzyılın liberal öğretisinin bir parçası ve haliyle insan doğasına içkin olarak kabul eder. Piyasa, mübadeleye hazır tarafları içerir ve toplumsal memnuniyet sağlar; o sadece insanoğluna mahsustur ve onun dışında hiçbir canlının böyle bir oluşum yaratmasına imkân yoktur (Smith, 2015).

Smith'in piyasa yorumunun liberal düşüncenin derinlerinde kökleştiği muhakkak. Bunun ötesinde bu durum, söz konusu yaklaşımın iktisadın bilimsel serüveni boyunca piyasaya bakışının nasıl şekilleneceğine dair ipuçları vermesi açısından da önemlidir. Piyasa, alıcı ve satıcıların bulunduğu bir alan olarak tasavvur edilecektir. Bir diğer ifadeyle piyasanın toplumsal yanı iktisadın görüş alanının dışında kalacaktır. Smith'in ardılları olan klasik iktisatçılar analizleri bir adım ileri taşır. David Ricardo ve Stuart Mill, yine Smith'i takip ederek, çıkar kavramına odaklanırlar. Ricardo'nun gözünde çıkar, piyasada taraflar arasındaki bağı kuran bir özelliğe sahiptir (Ricardo, 1973, s. 81). Benzer şekilde Mill, çıkarı iktisadi hayatın başlatıcısı olarak görür; bireyin çıkarın peşinde koşması piyasanın olmazsa olmazıdır (Mill, 1987, ss. 410-413).

Klasik iktisatçıların piyasa yorumunun alıcı ve satıcılardan ibaret olduğunu söylemek aşırı olmayacaktır. Ancak burada bir noktanın vurgulanması gerekir. Klasik iktisatçıların kişisel çikara yüklediği anlam, piyasanın toplumsal yanını kabul ettiklerine dair ipuçları taşır. İster Smith ve Ricardo'da ister Mill'de olsun, kişisel çıkarın eylemi başlatıcı özelliği sürekli vurgulanır. Smith'in kişisel çikara yüklediği anlam, onun ünlü metaforu "görünmez el"de cisimleşir, çıkar klasik iktisatçıların toplum tasavvurunda eylemin başlatıcısı ve toplumsal sistemin sigortasıdır. Ancak neoklasik iktisat düşüncesiyle beraber piyasanın anlam ve sınırları da değişmeye başlar. Neoklasiklerin iktisadı evrensel kuralları olan bir bilim haline dönüştürme gayretleri ister istemez piyasa üzerinde yürütülen tartışmaların seyrini de değiştirmiştir.

Bu yeni yaklaşımda iktisat evrensel olduğuna göre piyasa(lar) da evrensel olan bir mekanizmaya sahip olmalıdır. Piyasaları analitik bir zeminde incelemeyi amaçlayan bu yeni yaklaşım ister istemez piyasayı toplumsal gerçekliğinden soyutlamak zorunda kalmıştır. Bu düşünce neoklasik iktisatçıların Leon Walras'ın (2010) ünlü genel denge modeline sığınmalarına neden olmuştur. Bu yaklaşıma göre ekonomide bütün piyasalar arz-talep dengesine sahiptir. Walras bu iddiasını matematiksel modellerle ispat eder, piyasa fiyatları belirler ve ekonomide istikrarın merkezi haline gelir. Walras'ın denge modeli iktisadın evrensellik iddiasına kuvvetli bir zemin inşa ederken, onu aynı zamanda diğer sosyal bilimlerden hızla koparmıştır. Neoklasik iktisat düşüncesinin piyasada aktörlerin tam bilgi sahibi olması ve rasyonel olması gibi varsayımları iktisadın toplumsal gerçeklikten tamamen kopmasına neden olmuştur.

Walras'ın ellerinde yükselen piyasa, neoklasik iktisadın önemli figürleri arasında yer alan Alfred Marshall'ın analizinde sınırlarını genişletir. Marshall, neoklasik ekonominin diğer isimlerinden farklı olarak⁴, piyasayı sadece alıcı ve satıcının bulunduğu bir alan olarak tasavvur etmez; informal ve formel kurumların varlığını da kabul eder (Marshall, 1919, s. 85, 87, 182). Böylece Marshall, sosyolojiye daha yakın bir pozisyon alır.⁵ Marshall piyasa üzerine yürüttüğü tartışmalarda klasik ve neoklasik iktisatçılardan farklı olarak bireylerin kişisel çıkar güdüsüyle hareket etmesine daha mesafeli bir konum alır, çıkar yerine kişisel istekleri kullanır (Marshall, 1961, ss. 87-90). Bu noktadan itibaren Marshall'ın zihnindeki piyasa tasavvuru da belirmeye başlar. Piyasa, bireylerin en iyiye ulaşmak için uğraş verdikleri alandır, bu alanda birey piyasanın diğer aktörleriyle ilişkiler geliştirmek zorunda kalır ki, bu piyasanın sosyal yönünü bizlere gösterir (Marshall, 1961, ss. 1-11).

İktisadın piyasayı toplumsal gerçeklikten soyutlamasına karşın, sosyoloji iktisadi olgulara toplumsallık dozu aşılama gayret etmiştir. Piyasa özelinde söylemek gerekirse, Max Weber dışında ilk sosyologlar arasında piyasa(lar) üzerine bir çalışma yürüten düşünür bulunmamaktadır. Emile Durkheim sosyoloji yorumunu oluştururken iktisadi olgulara geniş yer vermiş olsa da klasik isimler Weber kadar ekonomi sosyolojisiyle meşgul olup piyasa üzerinde düşünmeye zaman ayırmamışlardır.⁶ Piyasa özelinde konuşulursa Karl Marx'ın

⁴ Bu tartışma kapsamında Marshall üzerindeki etkisi su götürmez bir gerçek olan William Stanley Jevons'ın piyasa yorumu için bkz. (Jevons, 1965).

⁵ Marshall'ın sosyoloji ile olan ilişkisi için bkz: Groenewegen (1995). Marshall'ın ekonomi yorumunun sosyolojik bir analizi için bkz: Aspers (1999).

⁶ Bu konuda bir tartışma için bkz. Trigilia (2002).

yorumu ise kullanım değeri ve değişim değeri incelemeleri üzerinden metalaşmanın ve dolayısıyla klasik iktisadın topyekûn bir eleştirisine dayanır. Bu sebeple sosyoloji cephesinde piyasa tartışmasını Georg Simmel ve Max Weber'den başlatmak isabetli olacaktır.

Simmel'de piyasanın sosyolojik yorumu, paranın toplumsal işlevinde cisimleşir. Kendi sosyoloji düşüncesini modernlik ve bireysellik arasındaki çatışma üzerinde kuran Simmel için para, bireyin amaçlarını gerçekleştirmek için kullandığı bir araçtır (Simmel, 2014). Ancak Simmel'in tasavvurunda para somut görünümüyle soyut bir amaca hizmet eder ki, bu noktada Simmel paranın modern toplumda artan işlevinin toplumsal ilişkilere olan etkisine çeker. Para, modern hayatta bireyin amaçlarına ulaşabilmesinin tek gerçek yoludur. Yani Simmel'in yorumunda para ve piyasa ilişkileri, toplumsallaşma sürecinde bireyi egemenliği altına alır (Simmel, 2014).

Weber'in piyasa analizleri ise iktisat ile aynı zeminden, çıkar kavramından hareket eder. İktisat düşüncesinde piyasa ve toplumsal sistem içinde düzenleyici bir yere sahip olan çıkar, Weber'de eylemi başlatıcı bir güdü olarak karşımıza çıkar. Weber'in düşüncesinde mübadeleye hazır bireylerin çıkar güdüsüyle hareket etmesi pek tabii olarak rekabeti doğurur. Buraya kadar iktisatta piyasa yorumuna yakın duran Weber, rekabetin toplumsal işlevini açıklayarak iktisatçılardan hızla ayrılır. İktisadın piyasada aktörlerin rasyonel olduğu varsayımına Weber bir şerh düşer; aktörün rasyonelitesi neoklasik iktisat düşüncesinde olduğu gibi verili değil, aksine rekabete dahil olduğu için piyasa sınırlarının bireye dahil ettiği bir rasyonelitedir (Weber, 1978, ss. 635-637). Aktör piyasa koşullarında mübadeleye taraf olan ya da etki eden faktörleri dikkate alarak karar vermek zorundadır.

Weber'in neoklasik iktisat düşüncesinden ayrıldığı diğer bir nokta ise piyasa işlerliğidir. Hatırlanacağı üzere neoklasik ekonomi düşüncesinde piyasa denge halindedir. Çıkar, çatışmalara neden olsa dahi genel dengenin sağlanacağı postulatına dayanır. Weber piyasadaki mücadelenin anlamını genişletir. Aktörlerin çıkarları toplumsal uyum doğurmayabilir -ki genelde doğurmaz-. Weber bu düşünceyle klasik ve neoklasik iktisatçılardan ayrılır ve piyasayı mücadele alanı olarak görür (Weber, 1978, s. 109). Biraz daha açmak gerekirse Weber, iktisadın homoeconomicus modeline son derece eleştirel yaklaşır; onun analizinde kişisel çıkar barışçıl sonuçlanmaz ve piyasada mücadele kaçınılmaz hale gelir. Bireyler bu mücadelede farklı tavırlar alabilir, karar alma süreçleri evrensel kuralların belirlediği

şekilde gelişmeyebilir.⁷ Yani Weber rasyonaliteyi sınırlayan etmenlerin varlığına dikkat çekerek, evrensel iktisat yorumuna karşı gelir.

Weber'in piyasayı toplumsal bir zemine oturtma gayretinin bu yıllarda bir başka cephede, antropolojide karşılık bulduğu söylenebilir. Marcel Mauss (1967) ilkel toplumlarda mübadelenin manası üzerine yaptığı çalışmalar neticesinde, mübadelenin sadece ekonomik kaygı ve çıkar güdüsüyle yapıldığı düşüncesine eleştirel yaklaşım, bu düşüncenin sınırlarını genişletir. Mauss ilk olarak mübadeleye konu olan nesnelere simgesel bir manası olduğuna dikkat çeker. Nesnelere sahip olduğu simgesel mana, mübadelede karşılıksız bir sunum olmasını engeller; mübadeleye ahlaki bir yükümlülük yükler. Böylece Mauss'un yaklaşımında mübadele normları üreten, toplumsal sistem içinde karşılıklılık başlatan bir anlama büründür.

20. yüzyılın başında sosyoloji ve antropolojinin piyasayı toplumsallaştırma gayretleri Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda kesintiye uğramıştır. Bu gelişme iki nedenle açıklanabilir. Bunlardan ilki, iki savaş arası dönemde özellikle sosyolojinin iktisadi olgulara karşı ilgisinin azalmaya başlamasıdır. Bu yıllarda sosyal bilimlerin Amerikan akademisine taşınması sosyolojinin de gündemini belirlemiş, sosyoloji de haliyle Amerikan akademisindeki gündeme ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Sonraki yıllarda ise sosyolojinin Parsonscu yaklaşımın etkisi altında kalması bireyi toplum karşısında geri plana itmiş; rasyonalite ve eylem gibi tartışmalar ister istemez sosyolojinin temel ilgileri olmaktan çıkarılmıştır. Hal böyle olunca Amerikan sosyolojisi için iktisadi olgular daha az ilgi çekici olmuştur.

Diğer yandan neoklasik iktisadın matematiksel temelleri Amerikan akademisi içinde hızla kök salmış, savaş sonrası dönemde iktisadın sınırları sosyal bilimlere işgal edecek kadar genişlemiştir. Böylece her ne kadar iktisadi olgular sosyal bilimlerin diğer alanlarının ilgisini cezbetmeye devam etse bile iktisadın sınırları hızla genişlemiştir. Neoklasik iktisat hukuk, tarih, sosyoloji gibi alanlarda mikro ekonomik teoriyi uygulayarak diğer bilimlerin alanını daraltmıştır (Souter,1933). Öyle ki, iktisadın sosyal bilimler üzerinde yayılması, 20. yüzyılın sonunda zirve yapmış ve bazı araştırmacılar tarafından iktisadın sosyal bilimlerin evrensel kuralları olarak görülmesine neden olmuştur (Hirshleifer, 1985, s. 53).

⁷ Marcel Mauss'un *homoeconomicus* hakkındaki sert eleştirileri onu Weber'le ortak bir zeminde buluşturur. Mauss, *homoeconomicus*'u *iktisadi hayvan* olarak tanımlar (Mauss, 1967, s. 74).

Savaş sonrası dönemde iktisadın sınırları sosyal bilimler üzerinde genişlerken, aynı yıllarda sosyoloji cephesinde iktisadi olgulara ilgi artmaya başladı. Artık sosyoloji Parsonscu hakimiyetin dışına çıkmış ve bir sistem bilimi olmanın ötesine geçmişti. Sosyolojinin bu gayreti Parsons sosyolojisinde kendine pek de yer bulamayan bireyi sosyolojinin gündemine yeniden almasına neden oldu. Sosyoloji tarihinde alışveriş teorisi olarak bilinen rasyonel geleneğin çıkar kavramından hareketle kurduğu toplum tasavvuru, sosyolojinin iktisadi olgulara, eyleme ve bireye olan ilgisini arttırdı. Ancak bu alışveriş eylemin sosyal inşasına yönelikti ve doğal olarak paranın olmadığı bir piyasada toplumu analiz ediyordu. Amerikan sosyolojisi içinde bu tartışmaları ilk başlatan isimlerden biri olan George Homans bu noktada bahsedilmesi gereken bir isimdir.

Homans'ın çıkışı Parsons sosyolojisinin Amerikan akademisindeki hakimiyetine darbe indirmişti. Homans (1991) Parsonscu yaklaşımda bireye biçilen pasif rolü reddederek, bireylerin toplumsal sistem içindeki eylemlerinin informal gruplar tarafından belirlendiğini iddia etmiş, bireylerin etkileşimde buldukları küçük gruplar sayesinde sosyalleştğini ve bu sosyalleşme sürecinde Parsons sosyolojisinde olduğu gibi verili rolü oynamadıklarını ispata girişmişti. Parsons'ın aksine Homans'ın yaklaşımında birey, eylemlerini karşılıklı etkileşim sonucunda toplumsal onay mekanizmasına göre biçimlendirir. Yani, eylemin toplum içinde kalıplaşması ancak ve ancak bu toplumsal onay, ödül mekanizması ile mümkün olur.

George Homans'ın öncülüğünde gelişen alışveriş teorisinin, çıkar kavramı açısından iktisatla yakın bir yerde durmasına rağmen, sosyoloji literatürüne yeni bir açılım getirdiği su götürmez bir gerçek. Collins'e göre fayda-maliyet analizini bireyin sosyalleşme sürecine dahil eden bu yaklaşımın en büyük açığı ise eylemi meşru kılan ödüllerin kim tarafından ve nasıl dağıtıldığı sorularına odaklanmamasıdır (Collins, 2015, s. 144). Ancak alışveriş teorisi bu eksikliğine rağmen birey, eylem ve rasyonelite gibi konuları sosyolojinin gündemine taşımayı başarmıştır. Bunun yanında sosyologlara eğitim, aile, cinsiyet, suç gibi alanları paranın olmadığı bir piyasa olarak inceleme imkânı da tanımıştır.

1960'lı yıllardan itibaren sosyolojinin eylem ve rasyonelite gibi konulara odaklanması, zamanın ruhuna uygun şekilde, iktisadın da benzer konularla meşgul olmasına yol açmıştı. Bu yıllarda rasyonelite, karar alma süreçleri, firma davranışları gibi iktisadın ilgi alanına girmenin

ötesinde sosyolojinin alanında olduğu düşünülebilecek pek çok konu yine neoklasik ekonomi düşüncesi rehberliğinde ele alınmıştır. 1970'li yıllar boyunca iktisadın yükselişi devam etmiş, bu gelişme aynı zamanda ekonomi sosyolojisini canlandırıcı bir itki olmuştur.

Bu durumun en önemli örnekleri kuşkusuz Gary Becker'in çalışmalarında görülebilir. 1992 Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan Becker, ilk bakışta son derece sosyolojik görünen olguları mikro ekonomik yöntemle analiz yoluna gitmişti (Becker 1964, 1968, 1991). Becker'in çalışmaları iktisat ve sosyoloji arasındaki ilişkide sosyolojinin aleyhine genişleyen bir alan hakimiyetine işaret eder. Ancak bu çalışmaların sosyolojiye kendine teorik argümanlarını geliştirme imkânı verdiği de bir gerçektir. Becker'in çalışmaları iktisat ve sosyoloji arasındaki yöntem farklılığını bir kez daha tüm çıplaklığıyla ortaya çıkarır. Becker mikro ekonomik teoriyi toplumsal hayatın bütün alanlarına uygulayarak ideal piyasanın sınırlarını genişletirken, sosyoloji olması gerekeni bırakıp olana odaklanarak piyasanın yarattığı sorunlara odaklanmıştır. Böylece sosyoloji ilgisini, neoliberalizmin yükseldiği bir dönemde, yeniden iktisadi olgulara ve piyasaya yoğunlaştırmıştır.

Piyasanın Toplumla Buluşması

(Neo)liberalizmin 1970'li yıllardaki keskin dönüşü sosyolojinin neoklasik ekonomiye olan ilgisini arttırmıştı. Sosyolojinin bu ilgisi kendisini ilk olarak piyasalar üzerinde gösterdi. Piyasayı toplumla buluşturmaya çalışan sosyoloji, bu maksatla piyasada bilginin oluşumu ve dağılımına odaklandı. Bu yıllarda sosyolojinin piyasa üzerinde yürüttüğü çalışmalar kuşkusuz iktisatçıların daha önceki senelerde kaleme aldığı çalışmaların etkisini yansıtıyordu. Önceki yıllarda iktisat düşüncesi içinde bilginin oluşumu ve rasyonel eylem gibi alanlarda çok sayıda çalışma yapılmıştı. Bu dönemde piyasada bilginin oluşumu ve dağılımı üzerine eserler kaleme almış bir isim, 2001 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Michael Spence, sosyolojinin piyasaya ilgisi açısından burada özel bir ilgiyi hak eder.

Michael Spence, neoklasik gelenekten gelmesine rağmen, piyasa mekanizmasına eleştirel yaklaşır. Piyasada aktörlerin tam bilgi sahibi olduğu varsayımı Spence için tatmin edici değildir. Ona göre aktörlerin piyasa süreçlerinde nasıl bilgi sahibi olduğu sorunsalı aydınlığa kavuşturulmalıdır. Spence'in tasavvurunda taraflar piyasada birbirini izleyerek hareket eder. Daha da açmak gerekirse, Spence işleme taraf olanların birbirlerini izleyerek işaret (signal) aldığını, böylece tarafların birbirleri hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünür (Spence, 1974).

Tarafların birbirleri hakkında kesin bilgi sahibi olmasının mümkün olmadığı piyasada, işaretler önemli bir misyonu yerine getirir ve birer bilgi kaynağı işlevini üstlenir. Spence'in piyasa yorumu iki açıdan önem taşır. İlk olarak bu tez, neoklasik ekonomi içindeki bir tartışmayı yansıtır: Belirsizlik. Diğer yandan ise Spence'in çalışması, yeni ekonomi sosyolojisi içindeki sosyal ağlar yaklaşımı için ilham kaynağıdır.

Piyasa belirsizliği tartışmaları 1960'lardan itibaren iktisadın gündemine girmişti. Bu tartışmada Spence'in hocalarının izinden gittiği de düşünülebilir. Thomas Schelling'le beraber Spence'in doktora dönemi hocalarından olan Kenneth Arrow, bilginin piyasada eşit dağılmadığı, bilgi asimetrisi problemine odaklanmışlardı. Söz gelimi Arrow'a (1963) göre asimetrik bilgi yapısı nedeniyle piyasa işlemlerinde işlemleri doğrulayıcı farklı mekanizmalar ve hatta farklı piyasalar gelişir.

Bunun yanında daha evvel ifade edildiği üzere alışveriş teorisyenleri alışverişin ödüllendirici yönlerine odaklanırken, baskıcı güçlerin alışveriş üzerindeki etkisini dikkate almamışlardı. Teorideki bu boşluk bir iktisatçı, 2005 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Thomas Schelling, tarafından doldurulmuştur. Schelling'e göre eğer piyasada baskıcı durumlar söz konusuysa, piyasadaki aktörler bu baskıya ancak daha güçlü bir koalisyon oluşması durumunda direnebilirler ki, piyasa aktörlerinin psikolojik olarak tanımlanan seçimleri bu koalisyonun bir sonucudur (Collins, 2015, s. 144).

Görüldüğü üzere piyasada bilginin oluşumu ve dağılımı iktisadın gündemini çok daha önceleri meşgul etmişti. Ancak, iktisadın bu problemi kabul etmesine rağmen onu neoklasik ekonominin yaklaşımlarıyla analiz etmekte ısrarcı olması, sosyolojiye yeni bir alan açtı. Artık sosyoloji, alışveriş teorisinden farklı olarak, içinde üretim, para ya da mübadele gibi iktisadi olguların olduğu yeni bir alana, piyasaya adım atmıştı. Harrison White sosyologlar arasında piyasayı ilk keşfeden isimdi.

Harrison White piyasa analizlerine neoklasik ekonomi düşüncesini eleştirerek başlar. White'a göre neoklasik ekonominin piyasa üzerine geliştirdiği teoriler kapsayıcı bir piyasa ve mübadele yaklaşımı geliştirmek yerine piyasayı yalnızca değiş-tokuş işlemine indirgemıştır (Swedberg, 1990, s. 81). Neoklasik ekonomin piyasa yorumuna getirdiği eleştirilerle yola koyulan White, piyasayı Michael Spence'in bıraktığı yerden, bilgi probleminden devralır. White piyasa araştırmalarına, piyasanın gerçek yüzü olarak düşündüğü üretici piyasalarından başlar. Üretici piyasası, firmaların hem üretici hem de üretimlerini

sürdürebilmek için tüketici pozisyonunda oldukları gerçek ekonomi alanıdır (White, 1981).

White $W(y)$ modeli olarak formüle ettiği üretici piyasaları analizinde Spence'in yorumlarını geliştirir. Bu modelde piyasada üreticiler birbirlerini izleyerek pozisyon alırlar, bu sebeple piyasalar somut alanlardır; alıcılar tarafından gelen baskı üreticilerin kendilerini gördüğü bir tür ayna yaratırlar (White, 1981, s. 543). Firmaların birbirini izlediği bu küçük piyasada White her ne kadar Spence'e yaklaşmış görünse bile ondan, haliyle de neoklasik ekonomiden, ayrılır. Zira böyle bir piyasada firmalar, diğer üretici firmaların politikaları ve tüketici davranışları hakkında fikir sahibi olacaktır. Böylece firmalar en azından üretici piyasası ve tüketici davranışları hakkında fikir sahibi oldukları bir piyasada belirsizliği en aza indirebilirler.

White'ın bu analizi neoklasik ekonomi düşüncesindeki piyasa yorumunun ihtiyaç duyduğu sosyal gerçekliği piyasalara bir nebze olsun aşılamaı amaçlar. White'ın piyasanın sosyolojik yorumuna katkısı bu noktadan sonra, piyasayı toplumsal sistemin parçası olarak görmeye başlamasıyla zirvesine ulaşır. Sonraki yıllarda kaleme aldığı bir çalışmasında piyasaları sosyal ağlara gömülü, toplumsal yapı yüksek yapılar olarak ele alır (White, 2002). White, araştırmacıları piyasayı toplumsal zeminde ele almaya davet ederek yeni bir yaklaşımın da başlatıcısı olur. White ile beraber sosyal ağlar piyasa analizlerinin temel yaklaşımlarından biri olmuştur.

White'ın gayretleriyle beraber sosyolojik zemine çekilen piyasa, ekonomi sosyolojisinin daldığı uzun uykudan uyanması için gerekli ortamı sağlamıştır. Piyasa analizleri sosyologların neoklasik ekonomiye olan alakalarını arttırmış, bu ilgi Mark Granovetter tarafından yeni ekonomi sosyolojisi olarak adlandırılmıştır (Granovetter, 1985). Bunun yanında sosyal ağ çalışmaları, yeni ekonomi sosyolojisinin temel alanlarından biri olarak piyasada bilginin oluşumu ve dağılımı, firma davranışları, iş gücü piyasaları gibi pek çok alanda uygulanmıştır. Tüm bu çalışmalar, sosyolojinin iddiasıyla, piyasanın sahip olduğu ama iktisatçıların göremediği derinliği keşif gayretidir (Baker, 1981, s. 211).

Sosyal ağlar yaklaşımını tatbik eden sosyologların, inceleme nesnelere ne olursa olsun üzerinde mutabık kaldıkları nokta neoklasik ekonominin piyasadaki mükemmel bilgi varsayımının yanlışlığıdır. Yeni ekonomi sosyolojisinin kurucu figürü olan Mark Granovetter'in çalışmaları bu tartışmanın köşe taşlarını oluşturur. Harrison White'ın

doktora öğrencileri arasında olan Granovetter ilk baskısı 1974 yılında yapılan Getting A Job adlı çalışmada, iş gücü piyasasında bilginin oluşum ve dağılım problemine odaklanır.

Granovetter rastgele seçtiği 282 katılımcıya bir işe yerleşme süreci hakkında sorular sorar. 280 katılımcının tamamı anket formu, 100 katılımcı ise hem anket formu hem de mülakat tekniği ile çalışmaya iştirak eder. Granovetter saha çalışması sonunda çalışmaya katılanların %56'sının kişisel kontakları sayesinde, %18.8'inin doğrudan başvuru, %18.8'inin ise formel araçlarla bir işe yerleştiği sonucuna varır. Granovetter bu noktadan itibaren neoklasik ekonominin varsayımlarını eleştirmeye başlar. Granovetter'e göre bilginin piyasada mükemmel dağıldığı düşüncesi sadece ders kitaplarında geçerlidir, bilgi sosyal süreçlerle piyasada dağılır ancak ekonomi teorisi bu gerçekliği dikkate almaz (Granovetter, 1974, ss. 25-52).

Granovetter aynı çalışmada sosyoloji literatürüne bir katkı daha yapar. Saha çalışmalarında bir işe yerleşenlerin yaklaşık %27'si bağlantılarıyla oldukça seyrek görüşürken, %56'sı ise görece daha sık görüşmekle beraber çok yakın ilişkilere sahip değildir. Granovetter'in zayıf bağların gücü olarak açıkladığı bu durum, bireyin sosyal ağları genişledikçe farklı haber kaynaklarına daha rahat ulaşabildiğinin somut göstergesidir. Dar sosyal ilişkiler ağında bağlar ne kadar kuvvetli olursa olsun, bilgiye erişim bu ağlar tarafından sınırlanacaktır.

Granovetter'in piyasada sosyal ağların etkisini analiz ettiği çalışmalar ekonomi sosyolojisi içinde sosyal ağlar yaklaşımının kurumsallaşmasında önemli rol oynamıştır. Granovetter dışında bu alandaki diğer kurucu isimlerden bir diğeri Brain Uzzi'dir. Etnografik gözlemlerle zenginleştirdiği çalışmada Uzzi, çıkar ve işbirliğinin firmaların ağlarına bağlı olduğunu iddia eder (Uzzi, 1997). Ona göre firmalar iki ilişki türüne sahiptir; piyasa ilişkisi ve yakın ilişkiler. Eğer bir firmanın yakın ilişkileri yoğunluktaysa piyasada haber alma kaynakları daralacaktır. Bunun yanında Uzzi'ye göre piyasada aktörlerin çıkar ya da iş birliği düşüncesi yine sahip olduğu ağlar tarafından belirlenir, bu manada çıkar öznel bir anlama bürünebilir (Uzzi, 1997, s. 42).

Sosyal ağlar yaklaşımının ekonomi sosyolojisi içindeki etkisi, 1990'lı yılların ortalarından itibaren azalmaya başlamıştır. Sosyal ağ yaklaşımı ampirik gözlemlere olanak tanımada son derece başarılı olmasına rağmen; kültür, din, politika, güç ilişkileri gibi formel ve informel

kurumların etkisini dikkate almamaktadır.⁸ Bu eleştiriler sosyolojinin piyasaya kültürel ve kurumsal gözden bakmasında etkili olmuştur.

Bu noktada ilk olarak zikredilmesi gereken isim kuşkusuz Pierre Bourdieu'dur. 20. yüzyılda sosyolojik düşüncenin Avrupa'daki en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Pierre Bourdieu piyasanın kültürel yorumuna yoğunlaşır. Bourdieu iktisadi hayatı her katılımcının habituslarını sahaya taşıdığı bir ekonomik alan olarak tasavvur eder (Bourdieu, 2005). Bourdieu'nun yaklaşımında piyasa, sosyal ilişkilerin olduğu ekonomik alanın sadece bir parçasıdır. Bu sebeple ekonomik alandaki aktörler habituslarına göre farklı düzeyde sosyalliği yaşarlar (Bourdieu, 2005: s. 75-90). Bourdieu'nun alan kavramı bizleri bir diğer isim Neil Fligstein'e götürür. Fligstein piyasaları organizasyonel alanlarla uyumlu yapılar olarak ele alır. Biraz daha açmak gerekirse, Fligstein'in düşüncesinde piyasa firmaların birbirlerini izleyerek karar alabildiği sektörel yapılarıdır (Fligstein, 2001, ss. 67-78).⁹

Piyasaları bir sosyal bağlam içinde ele almayı amaçlayan kültürel ve kurumsal yaklaşım, aynı zamanda her piyasanın kendi öznel yönlerini de vurgulamayı amaçlar. Her piyasa sosyal bir bağlamın etkisinde kalır ve sosyal ilişkiler bu piyasada yeniden üretilir. Sosyolog Mitchel Y. Abolafia'nın çalışmaları bu bağlamda değerlendirilebilir. Abolafia kendinden öncekiler gibi üretici piyasalarına odaklanmaz, bunun yerine neoklasik ekonomi düşüncesindeki piyasanın tek canlı örneği olarak gördüğü borsayı kendisine analiz nesnesi olarak seçer.

Abolafia'ya (1996a, 1996b) göre piyasa devam eden sosyal ilişkilerin olduğu bir yerdir ve burada ilişkilerin sürekliliği belirli davranış kalıplarının, tutumların gelişmesine neden olmaktadır. Bu tutum ve davranışlar, ki her biri borsanın kendine has kuralları olarak karşımıza çıkar, piyasa aktörleri için oyunun kuralları olarak kabul edilir. Abolafia her piyasanın kendine has kurucu kural ve rollere sahip olduğunu savunur. Bu bazen bir borsa simsarının -diğer simsarların da farkında olduğu- uyanık olma zorunluluğu, bazen de uyanık simsarin daha fazla kazanma hırsına rağmen standardize edilmiş al-

⁸ Bugün ekonomi sosyolojisinin önemli figürlerinden biri olarak kabul edilen Neil Fligstein'in eleştirileri için bkz. Fligstein (1996).

⁹ Bu çalışmanın konusu piyasanın sosyoloji içindeki serüveni olduğundan para üzerine yapılan bazı çalışmalar bu yazının dışında bırakılmıştır. Ekonomi sosyolojisinde paranın toplumsal anlam ve işlevine yönelik çok sayıda çalışma kaleme alınmıştır. Paranın kültürel anlamı hakkında bkz. Zelizer (1994). Paranın toplumsal sistem içindeki yeri hakkında zengin bir derleme için bkz.: Bandelj, Wherry ve Zelizer (2017).

sat kurallarıdır.¹⁰

1970'li yıllarda sosyoloji, piyasayı keşfine iktisadın etkisi altında başlamıştı. Sosyal ağlar analizlerinin sosyoloji içindeki kullanım alanı, sosyolojiye bir karşı atak başlatma şansı vermiştir. Uzun bir sessizlik döneminin ardından sosyolojinin piyasaya olan ilgisi kültür, din, gündelik pratikler gibi formel ve informel kurumların da analizlere dahlini sağlamıştır. Böylece sosyoloji piyasanın ihtiyaç duyduğu toplumsal zemini inşa etmeye başlamıştır. Piyasa tartışmasında sosyolojinin tutarlı bir tavır takındığını söylemek mümkündür. Klasik ve çağdaş yorumların ortak noktası piyasa mekanizması eleştirisi, diğer bir deyişle iktisadın evrenselliğine bir tepkidir.

Sonuç Yerine

İktisadın evrensellik iddiası piyasayı toplumdan koparmış ve onu soyut bir alana hapsedmiştir. Piyasanın toplumsuzlaştırıldığı dönemde sosyoloji ise Amerikan akademisi içinde beliren gündemiyle iktisadi olgulardan uzaklaşmıştır. Böylece ekonomi sosyolojisinin ilk sosyologların piyasaya olan ilgisiyle başlayan serüveni duraklama dönemine girmiştir. İktisadın savaş sonrası dönemde sosyal bilimler üzerinde kurduğu emperyalist tavır, piyasanın alıcı ve satıcının bulunduğu, fiyatların belirdiği teknik bir anlamdan ötesine sahip olmayan bir alan olarak tasavvur edilmesine yol açtı. Neoklasik iktisadın yöntemi sosyolojinin iktisadi olgular karşısında aldığı mesafeli tavırla birleşince, sosyoloji kendi alanına hapsolmüştür.

Sosyolojinin kendi alanına hapsediğı bu dönemde, iktisat ise mikro ekonomik teoriyi hukuk, tarih ve hatta sosyoloji gibi alanlara uygulayarak diğeri bilimler üzerindeki yayılımını sürdürmüştür. Ne var ki, iktisadın sosyal bilimler üzerindeki tahakkümü, onu 1970'li yılların neoliberal dönüşümü anlamlandırmasına yeterli olamadı. Neoliberal dönüşüm dalgasının beraberinde getirdiğı problemler sosyolojiye geniş bir alan açılmasına sebep oldu. İktisat açısından paradoksal olan bir diğeri durum ise iktisat emperyalizminin sosyolojiye açtığı geniş eleştiri alanı olmuştur. 1970'lerin sonundan itibaren sosyoloji, bir yandan iktisadın geliştirdiğı metodolojik imkânlardan beslenirken, diğeri yandan neoklasik iktisadın varsayımlarına eleştiri oklarını yöneltti.

Sosyolojiye açılan bu geniş alan ekonomi sosyolojisinin yeniden canlanmasını sağladı. Ekonomi sosyolojisinin çağdaş yorumları, tıpkı

¹⁰ Kültürün *kurucu rolü* hakkında bir değerlendirme için bkz. DiMaggio (1994).

klasik kökenlerde olduğu gibi, iktisadın evrensellik iddiasına eleştirel yaklaştı. Bu sebeple sosyal ağları, kurumları ve güç ilişkilerinin oynadığı rolü piyasanın bir gerçeği olduğunu ispata yöneldi. Bugün gelinen noktada ekonomi sosyolojisinin çağdaş yorumu piyasaya olan ilgisini daha da arttırmış durumdadır. İktisat ve sosyoloji; biri ideal olanın, diğeri ise gerçeğin peşinde olan bu iki bilim için piyasa farklı manaya sahip olmasına rağmen daha uzun yıllar buluşma noktası özelliği göstereceği de aşikârdır.

Kaynakça/ References

Abolafia, Y. Mitchel. (1996a). Markets as cultures: An ethnographic approach, in Michel Callon (Eds.), *The Law of Market*. Oxford: Blackwell Publishing.

Abolafia, Y. Mitchel. (1996b). Hyper-rational gaming. *Journal of Contemporary Etnography*, 25(2), 226-250.

Arrow, Kenneth. (1963). Uncertainty and the welfare economics of medical care. *The American Economic Review*, 53, 941-973.

Aspers, Patrick. (1999). The economic sociology of Alfred Marshall: An overview. *The American Journal of Economics and Sociology*, 58(4).

Baker, Wayne. (1981). *Markets as networks: A multimethod study of trading networks in securities market* (Basılmamış doktora tezi, Northwestern Üniversitesi).

Bandelj, Nina., Wherry, F. and Zelizer, V. (2017). *Money talks: Explaining how money really works*. New Jersey: Princeton University Press.

Becker, Gary. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. New York: Columbia University Press.

Becker, Gary. (1968). Crime and punishment: An economic approach, *Journal of Political Economy*, 76, 169-217.

Becker, Gary. (1991). *A treatise on the family*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Bourdeieu, Pierre. (2005). The principles of economic anthropology. In Richard Swedberg and Neil Smelser (Eds.). *The handbook of economic*

sociology. Princeton: Princeton University Press.

Coleman, James S. (1993). The impact of Gary Becker on Sociology. *Acta Sociologica*, 36(3), 169-178.

Collins, Randall. (2015). Sosyolojide dört ana gelenek (Ümit Tatlıcan, Çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık.

DiMaggio, Paul. (1994). Culture and economy. In Richard Swedberg and Neil Smelser (Eds.). *The handbook of economic sociology*. Princeton: Princeton University Press.

Fligstein, Neil. (1996). Markets as politics: A political-cultural approach to market institutions, *American Sociological Review*, 61, 657-671.

Fligstein, Neil. (2001). *The architecture of markets: An economic sociology of twenty-first century capitalist societies*. Princeton: Princeton University Press.

Granovetter, Mark. (1974). *Getting a job: A study of contacts and careers*. Chicago: The University of Chicago press.

Granovetter, Mark. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91, 481-510.

Groenewegen, Peter. (1995). *A soaring eagle: Alfred Marshall 1842-1924*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing.

Hirshleifer, Jack.(1985). The expanding domain of economics. *The American Economic Review*, 75, 53-68.

Homans, George. (1961). *Social behavior: Its elementary forms*. New York: Harcourt

Jevons, W. Stanley. (1965). *The theory of political economy*. New York: Kelley Press.

Marshall, Alfred. (1919). *Industry and trade*. London: MacMillan.

Marshall, Alfred. (1961). *The principle of economics*. London: MacMillan.

Maus, Marcell. (1967). *The gift: forms and functions of exchange in archaic society*. New York: Norton Press.

Mill, J. Stuart. (1987). *Principles of political economy*. New York: August Kelley.

Özatalay, Cem. (2011). Türkiye'de "geri dönemeyen" ekonomi sosyolojisi ya da "açılamayan" Sosyal Bilimler!... *Sosyoloji Dergisi*, 23, 165-182.

Polanyi, Karl. (1986). Büyük dönüşüm: Çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri (Ayşe Buğra, Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Ricardo, David. (1973). *The principles of political economy and taxation*. London: J.M. Dent and Sons Ltd.

Simmel, George. (2014). Paranın felsefesi (Öykü Didem Aydın, Yavuz Alogan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Smith, Adam. (2015). Milletlerin zenginliği (Haldun Derin, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Souther, Ralph W. (1933). *Prolegomena to relativity economics: An elementary study in the mechanics of an expanding economic universe*. New York: Columbia University Press.

Spence, Michael. (1974). *Market signaling: The informational structure of hiring and related process*. Cambridge: Harvard University Press.

Swedberg, Richard. (1990). *Economics and sociology redefining their boundaries conversations with economists and sociologists*. Princeton: Princeton University Press.

Swedberg, Richard. (2003). *The principles of economic sociology*. Princeton: Princeton University Press.

Trigilia, Carlo. (2002). *Economic sociology: State, market, and society in modern capitalism*. Massachusset: Blakwell Publishing

Uzzi, Brain. (1997). Social structure and competition in interfirm networks: The paradox of embeddednes, *Administrative Science Quarterly*, 42, 35-67.

Walras, Leon. (2010). *Elements of pure economics*. New York: Routledge Press.

Weber, Marx. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*. Berkeley: University of California Press.

White, Harrison. (1981). Where do markets come from, *American Journal of Sociology*, 87(3), 517-547.

White, Harrison. (2002). *Markets from networks: Socioeconomics models of production*. Princeton: Princeton University Press.

Zelizer, Viviana. (1994). *The social meaning of money: Pin Money, pay Checks, poor relief and other currencies*. New York: Basic Books.

Ek Beyan

– Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

– Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.